

COĞRAFIYANIN TƏDRİSİ METODİKASI

UOT 372.891.

Təranə Mehman qızı İsmayılova

Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun böyük elmi işçisi

COĞRAFIYA FƏNNİNİN TƏDRİSİ ZAMANI PRAKTİK MÖVZULARIN ŞAĞİRD LƏRİN İNKİŞAFINDA ROLU VƏ ƏHƏMİYYƏTİ

Tарана Мехман гызы Исмаилова

старший научный сотрудник Института Образования Азербайджанской Республики

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ПРАКТИЧЕСКИХ ТЕМ В РАЗВИТИИ УЧАЩИХСЯ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ГЕОГРАФИИ

Tarana Mehman Ismayilova

senior researcher of the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan

THE ROLE AND IMPORTANCE OF PRACTICAL TOPICS IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS IN THE TEACHING OF GEOGRAPHY

Xülasə. Coğrafiyanın məktəb fənni kimi özəlliyi ondadır ki, onun mənimsənilməsinin ilkin şərti şagirdlərin müxtəlif coğrafi məlumat mənbələrindən istifadə edərək bilik əldə etmək qabiliyyətidir. Bu məlumat mənbələri mətn, kartoqrafik, statistik və praktiki dərslərdir. Praktiki iş coğrafiyanın öyrənmə prosesinin tərkib hissəsidir. Praktiki işlər nəzəri bilikləri praktikada tətbiq etmək bacarıqlarının formalaşmasını təmin edir, onlarda oxumaq, təhlil etmək, fiziki xəritələrin, statistik materialların müqayisəsi və s. kimi bacarıqlar formalaşdırır. Praktiki iş şagirdlərdə zəhmətin tərbiyəsini, müstəqilliyin inkişafına kömək edir.

Açar sözlər: *coğrafiya, praktik dərslər, xəritələr, statistik məlumatlar, kartoqrafik məlumatlar, təhlil etmək, müqayisə etmək, kontur xəritə.*

Резюме. Особенность географии как школьного предмета состоит в том, что обязательным условием ее усвоения является умение учащихся приобретать знания с помощью применения различных источников информации по географии. Этими источниками информации являются текстовые, картографические, статистические и практические уроки. Практическая работа - неотъемлемая часть процесса изучения географии. Практическая работа предусматривает формирование таких навыков как: применение теоретических знаний на практике, включая чтение, анализ, сравнение физических карт, статистических материалов и т.д. Практическая работа помогает учащимся развивать трудолюбие и самостоятельность.

Ключевые слова: *география, практические занятия, карты, статистическая информация, картографические данные, анализировать, сравнивать, контурная карта*

Summary. The peculiarity of geography as a school subject is that the prerequisite for its mastery is the ability of students to acquire knowledge using various sources of geographical information. These sources of information are text, cartographic, statistical and practical lessons. Practical work is an integral part of the process of learning geography. Practical work provides the formation of skills to apply theoretical knowledge in practice, including reading, analysis, comparison of physical maps, statistical materials, etc. forms skills such as. Practical work helps students to develop hard work and independence.

Keywords: *geography, practical lessons, maps, statistics, cartographic data, analysis, comparison, contour map*

Praktik dərslər, şagirdlərin sonrakı fənləri öyrənmək və peşə problemlərini həll etmək üçün praktik bacarıqlarını inkişaf etdirməyə yönəlmiş tədris prosesinin təşkilı formasıdır. Prak-

tik dərslər zamanı, şagirdlər xüsusi diqqət yetirməlidirlər: xəritələrlə işləmək, məzmunu ilə tanış olmaq, əsas xəritələnmiş hadisələri və obyektləri müəyyən etmək, həmçinin coğrafi prob-

lemləri həll etmək üçün xəritədən istifadə etmək, obyektlərin yerini, koordinatlarını, məsafələrini və istiqamətlərini və sadə coğrafi təsvirlər və xüsusiyyətlər hazırlamaq. Praktiki işləri yerinə yetirməzdən əvvəl şagird mövzunu öyrənməli, əsas anlayışları və tərifləri bilməlidir. Başlarkən, işi yerinə yetirmək metodologiyasını öyrənmək, sual / tapşırığı diqqətlə oxumalı, təklif olunan cavab cədvəlini diqqətlə doldurmaqla təklif olunan suallara cavab verməli, kontur xəritəsində ləkələr olmadan dəqiq işləməlidir. (ətraflı yazılı cavabları dəftərdə yazmaq).

Praktiki işlər tələb olunan ardıcılığa uyğun olaraq tam şəkildə aparılmışdırsa, şagird tamamilə müstəqil işləyibsə, təklif olunan işi yerinə yetirmək üçün lazım olan məlumat mənbələrini seçə bilibsə, praktiki iş aparmaq üçün lazım olan nəzəri bilikləri, praktiki bacarıq və qabiliyyətlərini göstərmişsə, bu şagird ən yüksək səviyyədə qiymətləndirilir.

Dərslikdə (Coğrafiya 6. Müəlliflər: Z. Eminov, Z. İmrani, A. Əliyeva, T. İsmayılova) hər tədris vahidindən sonra verilən praktik işlər şagirdlərdə öyrəndikləri mövzuları praktik işlərdə daha da dərin formalaşdırmaq, nəzəri öyrəndiklərini bacarıqlara çevirmək şəraiti yaradır. Şagirdlər dərslikdə verilən bütün praktik işləri tam şəkildə yerinə yetirməlidirlər. Praktik iş tapşırıqları xüsusi bir dəftərdə yerinə yetirilir. İş başa çatdıqdan sonra dəftər yoxlanılması üçün müəllimə təhvil verilir. Şagird praktiki işi və ya işin bir hissəsini bitirməmişdirsə, müəllimlə razılaşdırılmış işi dərs saatları xaricində edə bilər. Şagird, göstərilən müddət ərzində yerinə yetirilən işləri nəzərə alaraq praktiki işin qiymətləndirilməsini alır. Qiymətləndirmə aparman zaman müəllim şagirddən işin hər hansı bir mərhələsinin həyata keçirilməsini izah etməsini xahiş edə bilər.

Praktik tapşırıqlar zamanı şagirdlərdə müəyyən bilik və bacarıqlar formalaşır. Məsələn,

➤ müxtəlif məlumat mənbələrindən, təbii, sosial-iqtisadi və geoekoloji obyektlərin, proseslərin və hadisələrin inkişafındakı coğrafi meylləri müəyyən etmək və müqayisə etmək;

➤ dünyanın ayrı-ayrı ölkələrinin və bölgələrinin resurs mövcudluğunu, onların demografik vəziyyətini, şəhərləşmə səviyyələrini və əhalinin və istehsalın ərazi konsentrasiyasını, ayrı-ayrı ərazilərdə təbii, antropogen və texno-

gen dəyişikliklərin dərəcəsini qiymətləndirmək və izah etmək;

➤ müxtəlif coğrafi məlumat mənbələrindən istifadə edərək təbii, sosial-iqtisadi və geoekoloji obyektlərin, proseslərin və hadisələrin, onların müxtəlif amillərin təsiri altında dəyişikliklərinin müşahidələrini aparmaq;

➤ dünyanın bölgələri və ölkələrinin hər-tərəfli coğrafi təsvirini hazırlamaq: cədvəllər, sxematik xəritələr, diaqramlar, sadə xəritələr, müxtəlif hadisələrin və proseslərin coğrafi nümunələrini, onların ərazi qarşılıqlı təsirlərini əks etdirən modellər və s.

➤ müxtəlif mövzulu coğrafi xəritələri müqayisə etmək;

➤ əldə olunan bilik və bacarıqları praktikada və gündəlik həyatda istifadə etmək;

➤ müxtəlif cari hadisələrin və vəziyyətlərin coğrafi aspektlərini müəyyən etmək və izah etmək;

➤ xəritələr, statistik materiallar, coğrafi informasiya sistemləri və İnternet resursları daxil olmaqla coğrafi məlumatların tapılması və istifadəsi; beynəlxalq həyatda ən vacib sosial-iqtisadi hadisələrin, ölkəmizdəki, dünyanın digər ölkələrindəki və bölgələrindəki geopolitik və geoiqtisadi vəziyyətin, mümkün inkişaf meyllərinin düzgün qiymətləndirilməsi və s.

Bir praktik dərs nümunəsinə baxaq:

Praktik dərs: Hidrosfer

Təlim nəticəsi: Hidrosferin və onun hissələrini araşdırır.

Xəritə, atlas, kontur xəritə ilə işləyərək praktik bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Tapşırıqlar:

1. Kontur xəritədə işləyin:

a) Qitələr: Avrasiya, Şimali Amerika, Afrika, Avstraliya, Antarktida, Cənubi Amerika.

b) Okeanlar: Arktik, Hind, Atlantik, Sakit okean.

c) Dənizlər: Qara Aralıq dənizi, Bering, Kara, Baltikyanı, Qırmızı, Karib dənizi.

d) Körfəzlər: Biskay, Bengal, Meksika.

e) Boğazlar: Bernigov, Cəbəllütariq, Drake.

f) Adalar: Qrenlandiya, Havay, Madaqaskar, Saxalin, İslandiya, Tierra del Fuego.

g) Yarımadalar: Kamçatka, Hindustan, Ərəb.

2. Yarımkürələrin fiziki xəritəsindən istifadə edərək cədvəli doldurun:

Okeanın adı	Hansı qitələrin sahillərini yuyur	Ən dərin çökəkliyi hansıdır

2. Aşağıdakı dənizləri mənsub olduqları okeanlara görə müəyyənləşdirin.

Dənizlər: Çukot, Azov, Barents, Ağ, Qırmızı, Qara, Sarı, Yapon, Baltik, Cənubi Çin,

Mərmara, Ərəb, Aralıq dənizi, Karib dənizi, Bering.

Nəticəni cədvəldə doldurun:

Dənizin adı	Mənsub olduğu okean	Hansı qitələrin sahillərini yuyur	Kənar və ya daxili dənizdir

4. Aşağıdakı dənizləri birləşdirən boğazları müəyyənləşdirin: Qara və Azov, Mərmərə və Egey, Barents və Qara, Çukot və Bering, Qara və Mərmərə.

5. Aşağıdakı ada və yarımadaaların hansı okeanlarda yerləşdiyi cədvələ yazın:

Yeni Torpaq, Kola, Pireney, Hindistan, Kamçatka, Skandinaviya, Labrador, Ərəb, İngiltərə, İspaniya, Saxalin, Böyük Zond, Yeni Qvineya, Madaqaskar, Qrenlandiya, Havay.

Adalar	Yarmaadalar	Okeanlar

Problemin aktuallığı. Coğrafiya tədrisinin ayrılmaz hissəsi praktiki işlərdir. Praktiki işlər şagirdlərdə müstəqilliyin artmasına kömək edir, bilikləri praktikada tətbiq etmək bacarıqlarının formalaşmasını təmin edir və çalışqanlıq kimi bir keyfiyyət yetişməsinə kömək olur. Praktiki iş zamanı şagirdlər müxtəlif coğrafi məlumat mənbələri ilə işləməyi öyrənirlər.

Problemin elmi yeniliyi. Coğrafiya insanlara, müstəqil, çox istiqamətli və yaradıcı düşüncə bilən, irəlini görən, əldə etdikləri məlumatları gündəlik hə-

yatda istifadə edən, ətraflarındakı sosial, mədəni və iqtisadi hadisələrlə maraqlanma vərdişi qazandıran bir elmdir. Bu bacarıqları və fərddə istənilən digər davranışların inkişafı, yaxşı bir öyrənmə prosesində mümkündür.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Proqramda nəzərdə tutulmuş praktiki işlər sisteminin tətbiqi məktəblilərin kartoqrafik, müqayisəli tarixi, geoekoloji, geosistem yanaşma və metodlarını mənimsəməsinə kömək edir.

Ədəbiyyat

1. "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunu. Bakı: Qanun, 2009.
2. Ümumtəhsil səviyyəsində yeni dövlət proqramları (kurikulumları). -Bakı, -2013
3. Əlizadə, Ə. Müasir Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri. –Bakı: Pedaqogika, -2004
4. İntegrativ kurikulum: Mahiyyəti və nümunələr. Müəllimlər üçün vəsait (müəllif qrupu) -Bakı, -2005 (İREX təşkilatının xətti ilə)

E-mail: teraneler@mail.ru

Rəyçilər: ped.ü.fəls.dok.,dos. **A. Bəkirova**

ped.ü.fəls.dok.,dos. **Ə. Gərayev**

Redaksiyaya daxil olub: 04.10.2021.